

Základy organické chemie

Jaromír Literák

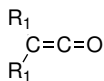
Karbonylové sloučeniny

keton

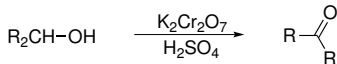
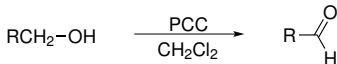
aldehyd

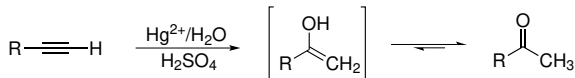
keten

Příprava aldehydů a ketonů

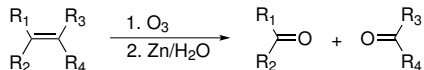
- Oxidace alkoholů

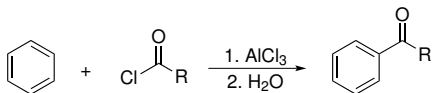
- Hydratace alkinů

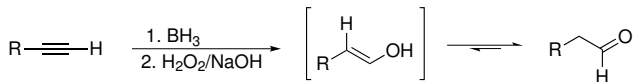
- Ozonizace alkenů

- Friedelova-Craftsova reakce

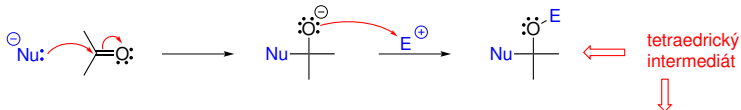
- Hydroborace-oxidace terminálních alkynů

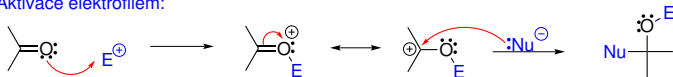
Základní rysy reaktivity karbonylových sloučenin

Nukleofilní adice (A_N)

Reakce s nukleofily:

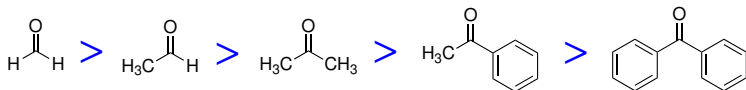
Aktivace elektrofilem:

V nukleofilní adici obvykle **aldehydy reagují rychleji než ketony**.

- Sterický efekt.
- Elektronový efekt.

Pořadí reaktivity vůči nukleofilům:

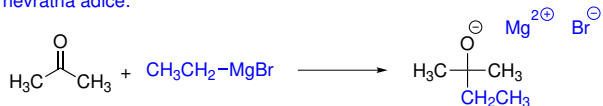

Základní rysy reaktivity karbonylových sloučenin

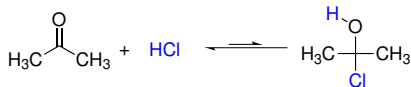
Tetraedrický intermediát je obvykle **nestabilní** a podléhá dalším přeměnám – **eliminaci** a **nukleofilní substituci**.

Nukleofilní adice na karbonyl **nemusí** být **vratná**:

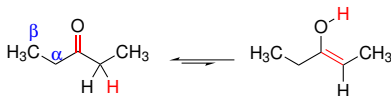
nevratná adice:

vratná adice:

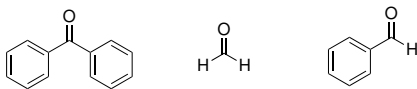

Enolizace karbonylových sloučenin – podmínkou je **přítomnost atomu vodíku** na α atomu uhlíku:

Základní rysy reaktivity karbonylových sloučenin

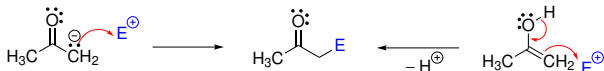
Neenolizovatelné karbonylové sloučeniny:

Enolizovatelné karbonylové sloučeniny mohou být deprotonovány na vzniku ambidentního enolátu:

Reakce enolátu / enolu s elektrofilny:

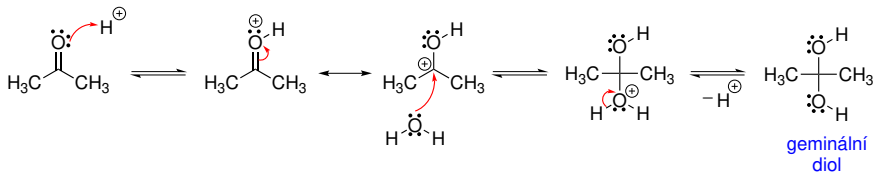
enolát

enol

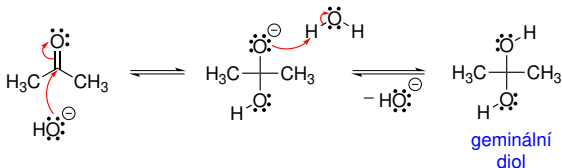
Tvorba hydrátů karbonylových sloučenin

Nukleofilní adicí vody na karbonyl aldehydů a ketonů vznikají **hydráty** (**geminální dioly**).

Adice vody může být katalyzována **kysele**:

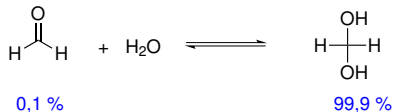
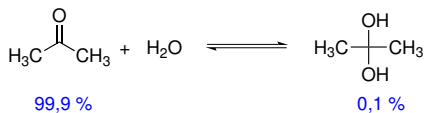

Nebo **bazicky**:

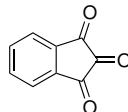
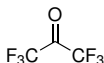

Tvorba hydrátů karbonylových sloučenin

Tvorba **hydrátů** je u ketonů obvykle nevýhodná, stabilita hydrátů aldehydů je vyšší:

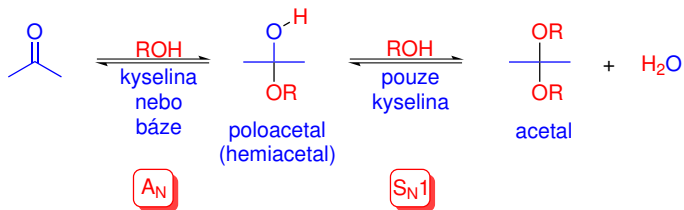

Stabilní hydráty tvoří aldehydy a karbonylové sloučeniny nesoucí elektronakceptorní skupiny:

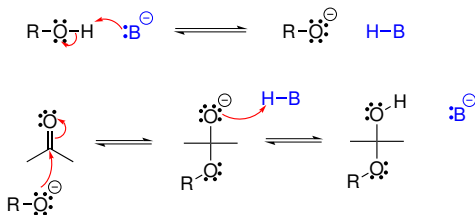

Tvorba poloacetalů a acetalů

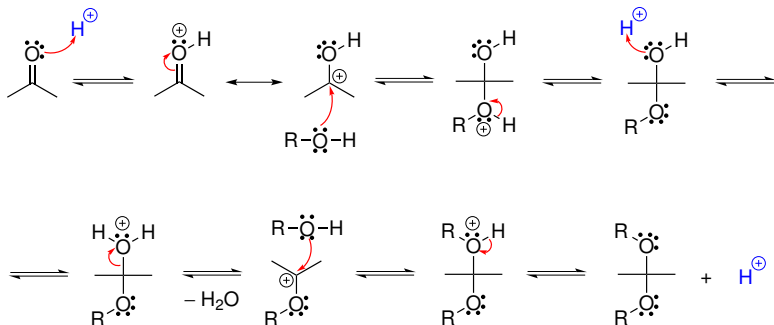

V bazickém prostředí vzniká pouze poloacetal (hemiacetal):

Tvorba poloacetalů a acetalů

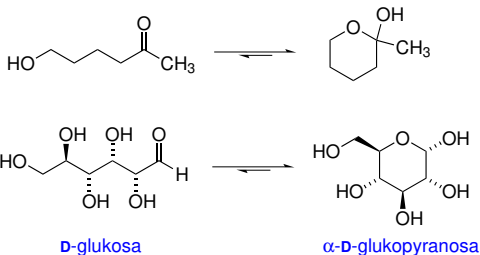
V **kyselém prostředí** může vzniknout z **poloacetalu** kyselě katalyzovanou S_N1 **acetal**:

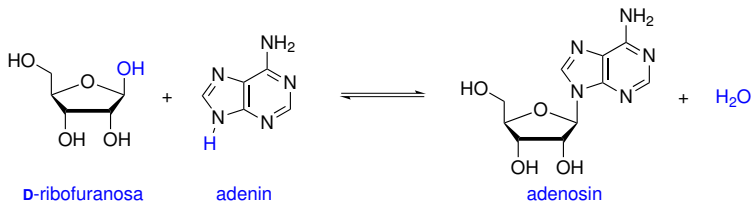
Trend ve **stabilitě poloacetalů** a **acetalů** je podobný jako u hydrátů → nutnost externím zásahem posouvat rovnováhu.

Tvorba poloacetalů a acetalů

Výjimku představuje **intramolekulární** adice alkoholu za vzniku pěti- nebo šestičlenného cyklu:

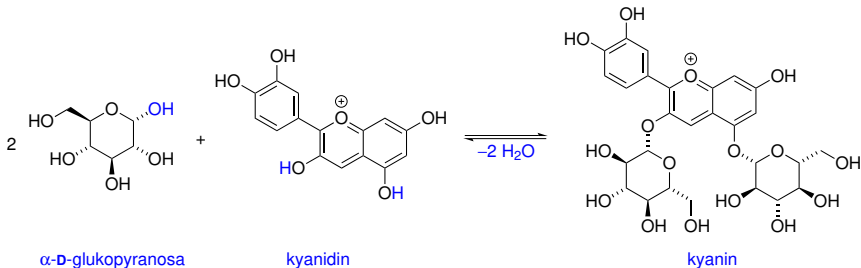

Náhradou poloacetalové -OH skupiny za jiný nukleofil vznikají **glykosidy**.

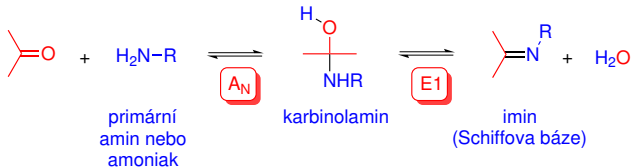
Tvorba poloacetalů a acetalů

Náhradou poloacetalové -OH skupiny za jiný nukleofil vznikají **glykosidy**.

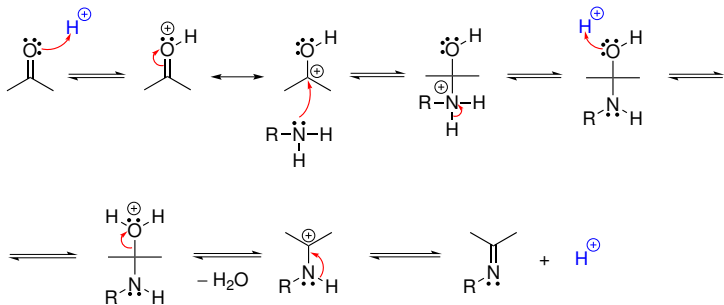

Reakce s dusíkatými nukleofily

Reakce s primárními aminy nebo NH_3 :

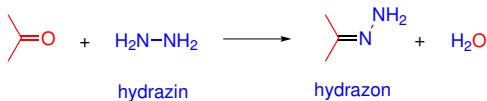
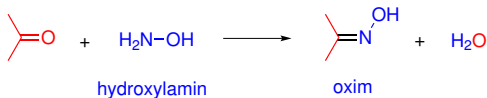

Reakce obvykle vyžaduje kyselou katalýzu:

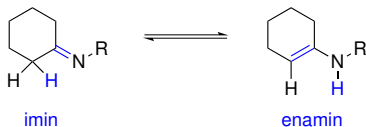

Reakce s dusíkatými nukleofily

Analogicky reagují sloučeniny s nukleofilní -NH_2 skupinou:

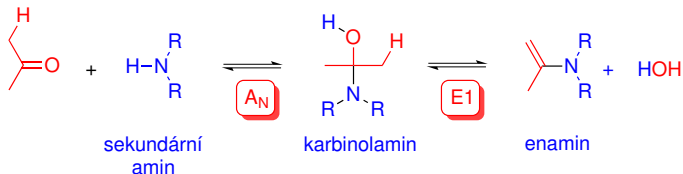

Iminy **enolizovatelných** karbonylových sloučenin existují v **tautomerních formách** (analogie keto-enol tautomerie):

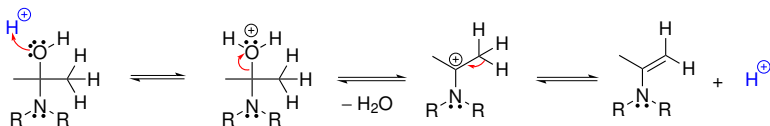

Reakce s dusíkatými nukleofily

Reakce sekundárních aminů s enolizovatelnými karbonylovými sloučeninami:

Odlíšný výsledek eliminační reakce v důsledku nepřítomnosti vazby N–H:

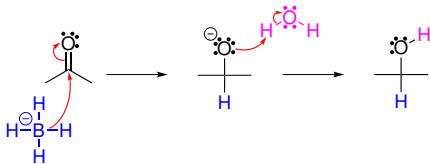

Reakce komplexními hydridy

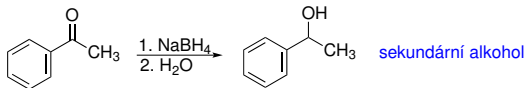
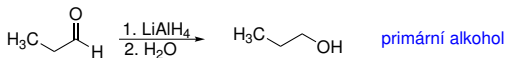
Komplexní hydridy jako NaBH_4 nebo LiAlH_4 jsou primárně donorem **nukleofilního hydridového aniontu**. Adice je **nevratná**.

Vykazují také bazické vlastnosti (vznik H_2).

NaH je **silná báze**.

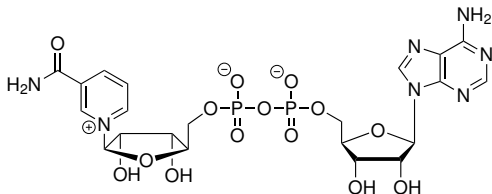
Formálně jde o **redukcí** – adici H_2 na dvojnou vazbu.

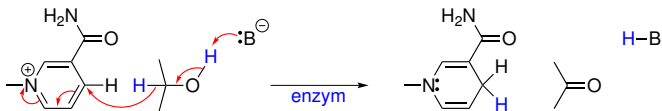

Reakce komplexními hydridy

Koenzym NADH + H⁺ – přenos hydridového aniontu:

oxidace:

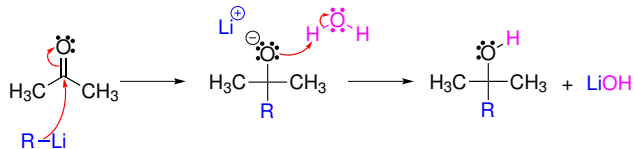

redukce:

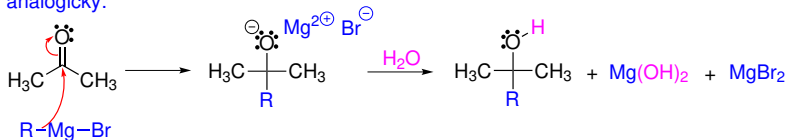

Adice organokovů

Organokovy vystupují jako **nukleofily** a **báze**.

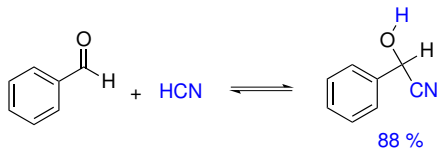

analogicky:

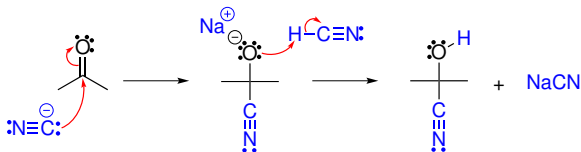

Tvorba kyanhydrinů

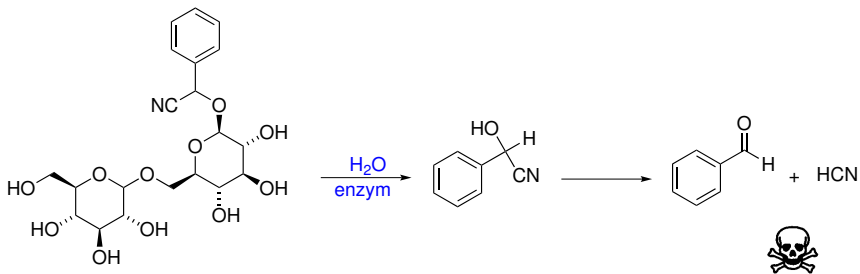
Vratná adice HCN na karbonyl za vzniku kyanhydrinu.

Mechanismus:

Tvorba kyanhydrinů

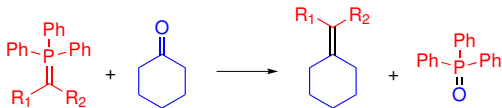
amygdalin

Wittigova reakce

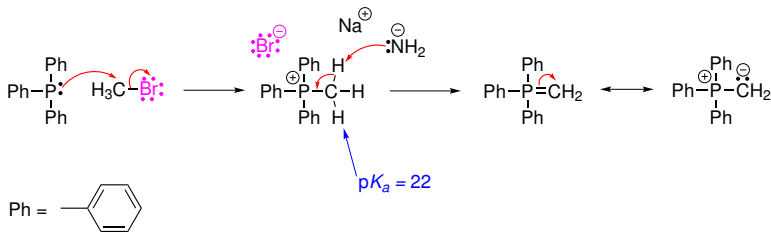

Georg Wittig

Reakce fosforového ylidu s aldehydem nebo ketonem.

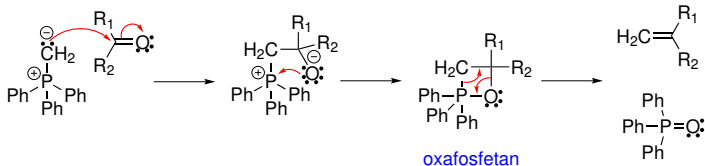
Příprava fosforového ylidu:

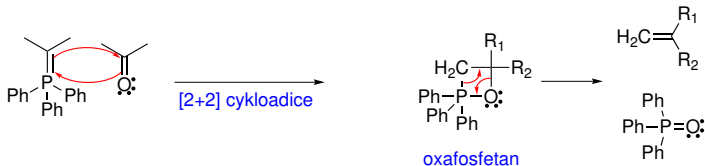
Wittigova reakce

Meziproduktem reakce je heterocyklus – **oxafosfetan**.

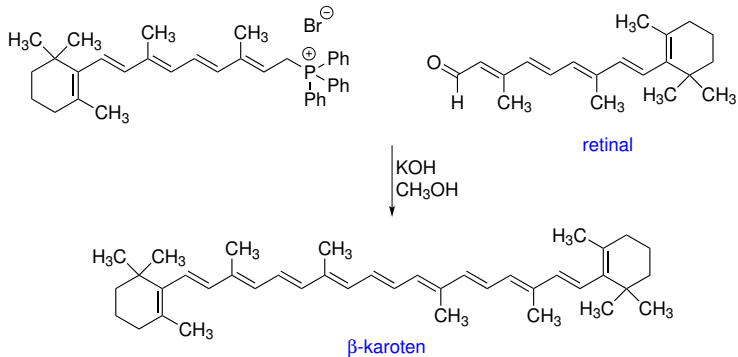
Předpokládá se, že může vzniknout dvěma způsoby:

Nebo **součinnou [2+2] cykloadicí:**

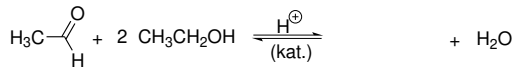

Wittigova reakce

Příklad č. 1

Doplňte produkt/y následující reakce:

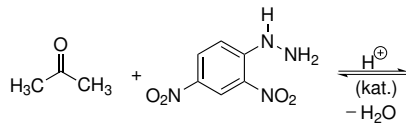

Řešení:

Příklad č. 2

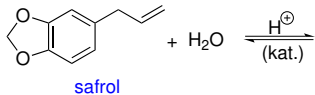
Doplňte produkt/y následující reakce:

Řešení:

Příklad č. 3

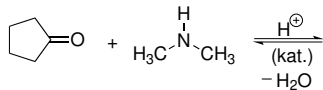
Doplňte produkt/y následující reakce:

Řešení:

Příklad č. 4

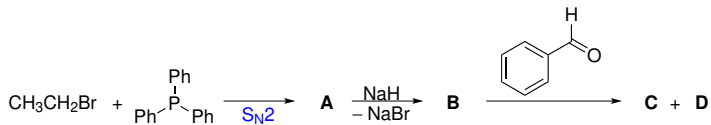
Doplňte produkt/y následující reakce:

Řešení:

Příklad č. 5

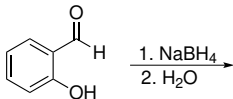
Doplňte meziprodukty a produkty následující sekvence reakcí reakce:

Řešení:

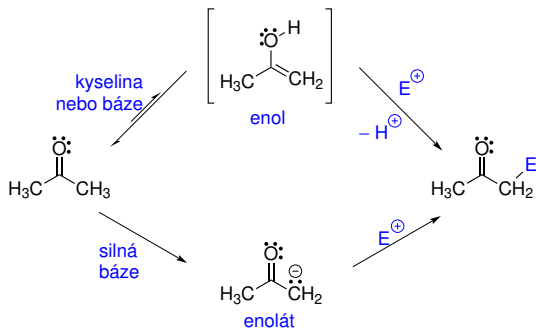
Příklad č. 6

Doplňte produkt/y následující reakce:

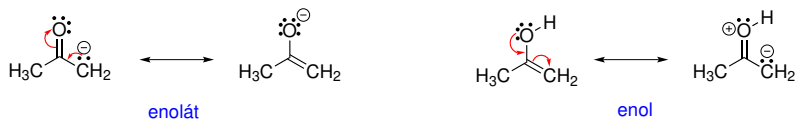

Řešení:

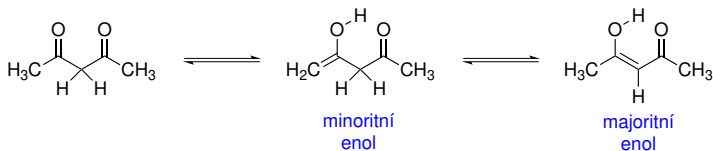
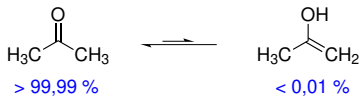
Reakce vycházející z enolů/enolátů

Rezonanční struktury enolu a enolátu:

Pozice rovnováhy mezi enolem a ketoformou

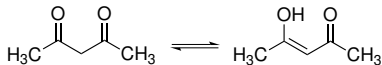

Hodnota rovnovážné konstanty enol/keto závisí na rozpouštědle!

Pozice rovnováhy mezi enolem a ketoformou

Hodnota rovnovážné konstanty enol/keto závisí na rozpouštědle, pro acetylaceton:

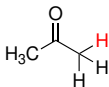
Solvent	% enolu
Cyklohexan	97
Čistá látka	62
Dimethylsulfoxid	62
Voda	16

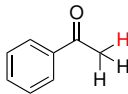
Kyselost α -vodíků u aldehydů a ketonů:

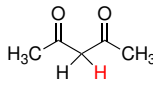
pK_a 16,7

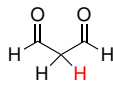
19,2

18,3

8,8

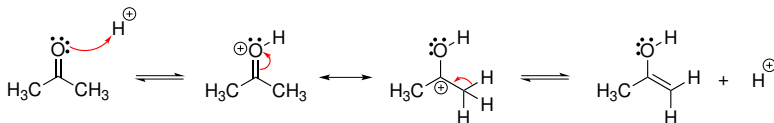

5

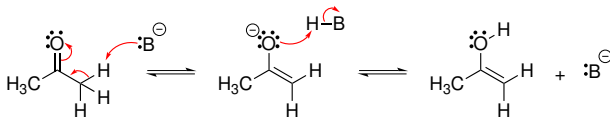

Mechanismus enolizace

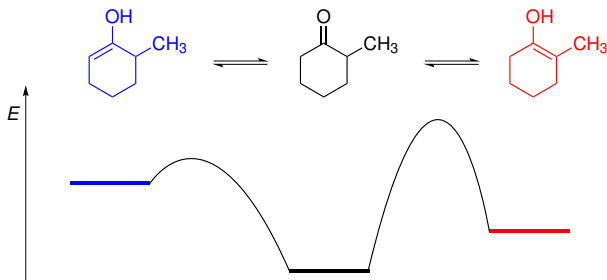
V kyselém prostředí (katalýza kyselinou):

V bazickém prostředí (katalýza zásadou):

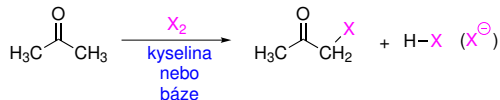
Kinetický a termodynamický enol

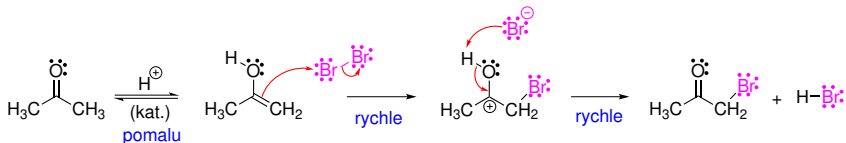
Enol s **více substituovanou dvojnou vazbou** bývá obvykle **stabilnější** → **termodynamický enol**.

Enol s **menším počtem alkylů na dvojnou vazbu** obvykle vzniká **rychleji** → **kinetický enol**.

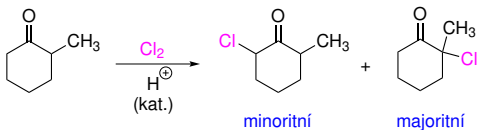
Halogenace

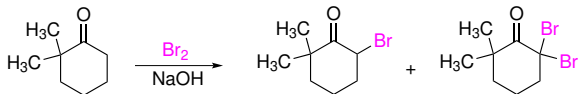
Obvykle **chlorace**, **bromace** a **jodace** enolizovatelných karbonylových sloučenin. Prakticky se provádí častěji za **kyselé katalýzy**.

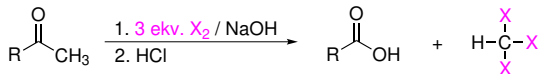
V rovnováze reaguje přednostně termodynamický enol:

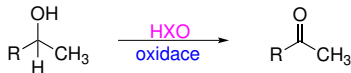
Při halogenaci v bazickém prostředí hrozí nežádoucí reakce. . .

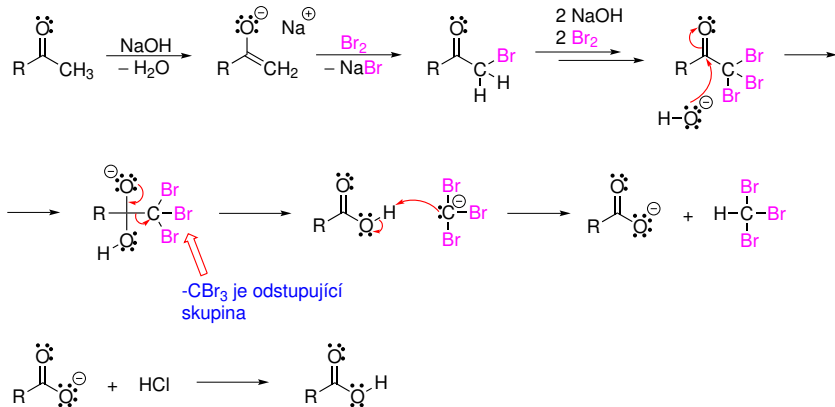
Haloformová reakce

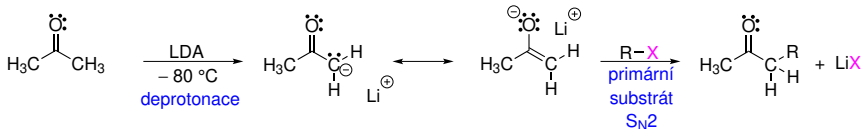
Reakce karbonylových sloučenin, které obsahují $-\text{CO}-\text{CH}_3$ uskupení (mimo kyselinu octovou), nebo látek, které mohou být za podmínek reakce na tyto sloučeniny oxidovány.

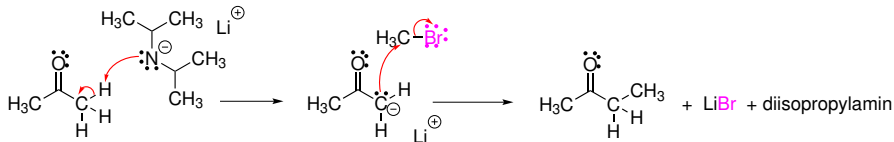
Mechanismus haloformové reakce:

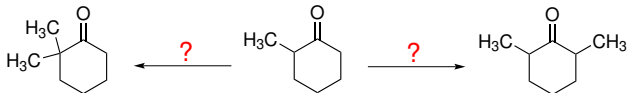
Alkylace

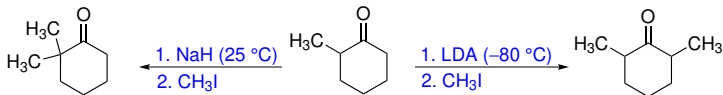
Mechanismus:

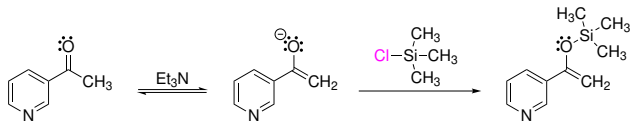
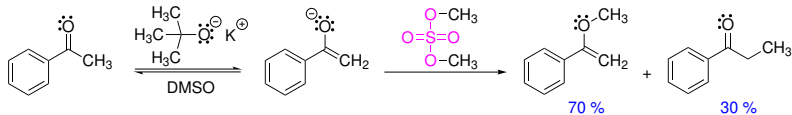
Selektivní alkylace nesymetrických ketonů:

Selektivní alkylace nesymetrických ketonů:

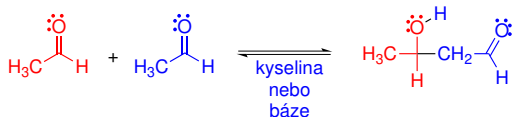

Enolát je **ambidentní nukleofil**:

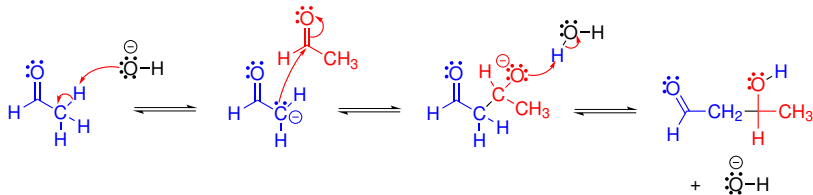

Aldolová reakce

Enol nebo enolát se nukleofilně aduje na karbonylovou sloučeninu v keto-formě.

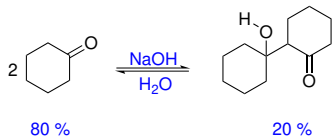
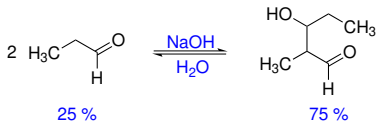
Mechanismus reakce:

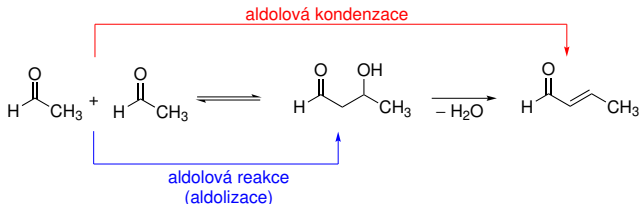

Aldolová reakce

Aldolové reakce jsou často **zvratné**.

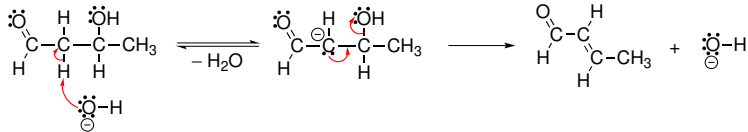

Aldolová kondenzace – aldolizace + eliminace H_2O – často **nevratná**:

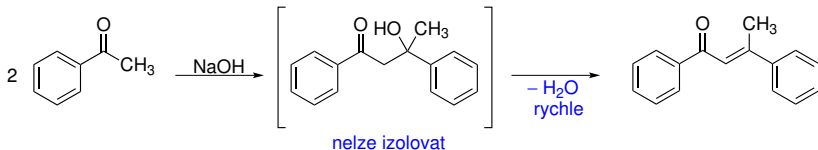

Aldolová reakce

Mechanismus **bazicky katalyzované** eliminace vody z aldolu – E1cb:

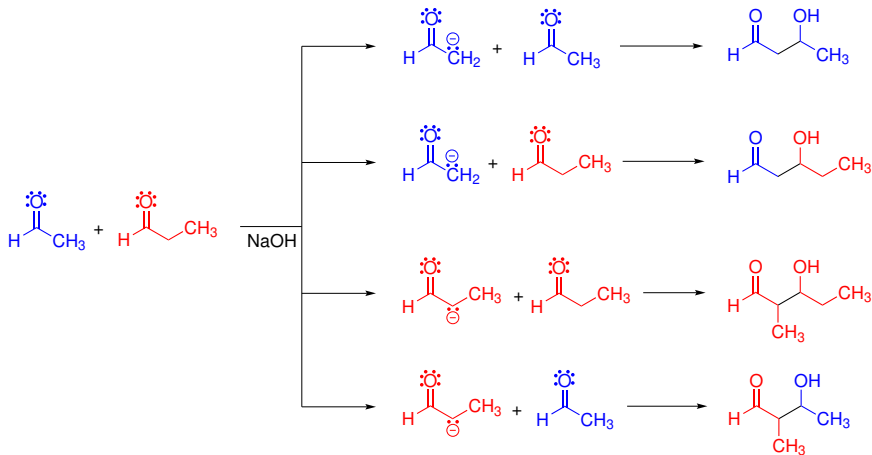

Někdy nelze aldol vůbec izolovat – **konjugace** hnací silou pro eliminaci H_2O :

Zkřížená aldolová reakce

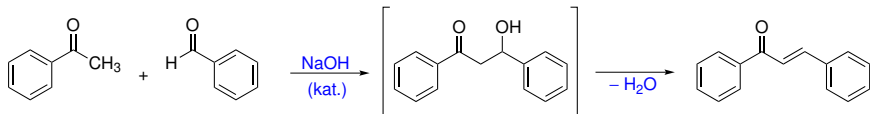
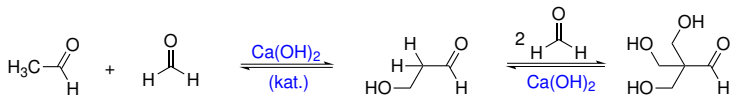
Zkřížená aldolová reakce – za rovnovážných podmínek může vyvstat problém se selektivitou:

Zkřížená aldolová reakce

Dosažení selektivní zkřížené aldolizace:

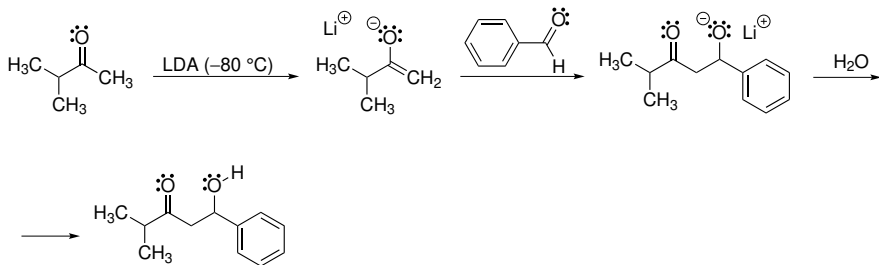
1. Enolizovatelná karbonylová sloučenina + **neenolizovatelná** karbonylová sloučenina, která je **lepším elektrofilem**.

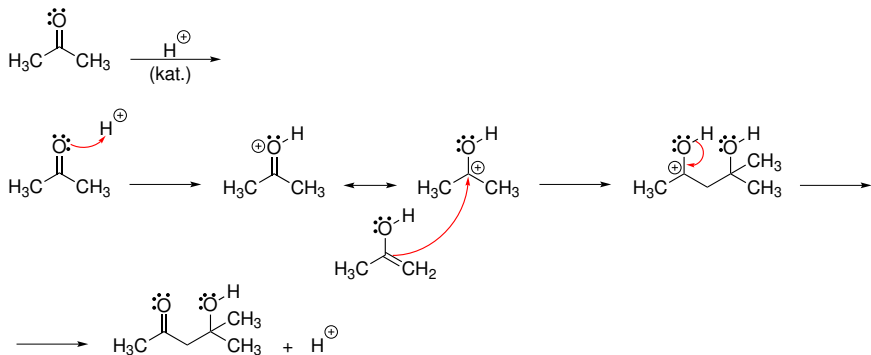
Zkřížená aldolová reakce

Dosažení selektivní zkřížené aldolizace:

2. Řízená aldolová reakce – nevratná kvantitativní deprotonace jedné karbonylové sloučeniny silnou bází, selektivní reakce enolátu s druhou karbonylovou sloučeninou:

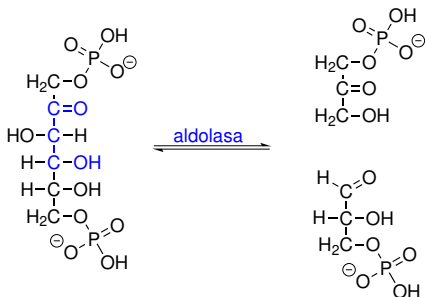
Kyselá katalyzovaná aldolizace

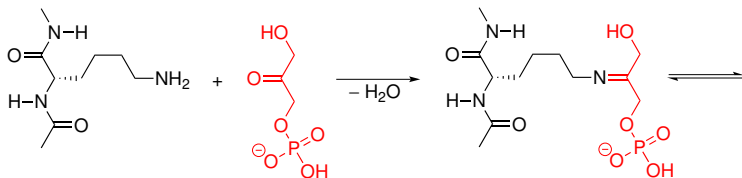
Kyselá aldolizace/aldolové kondenzace má menší praktické použití.

Biologický význam aldolizace a retroaldolové reakce

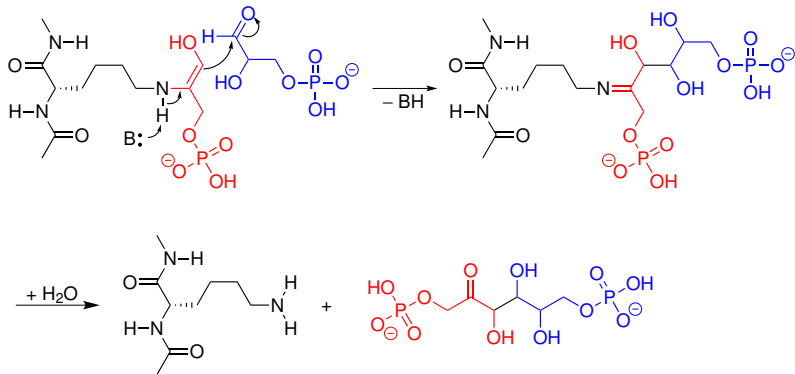
Jedna z reakcí **glykolýzy**/**glukoneogeneze**:

Jednotlivé kroky mechanismu:

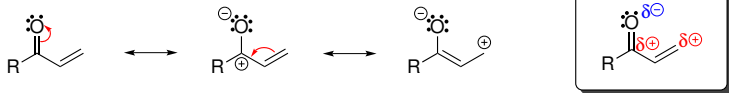
Biologický význam aldolizace a retroaldolové reakce

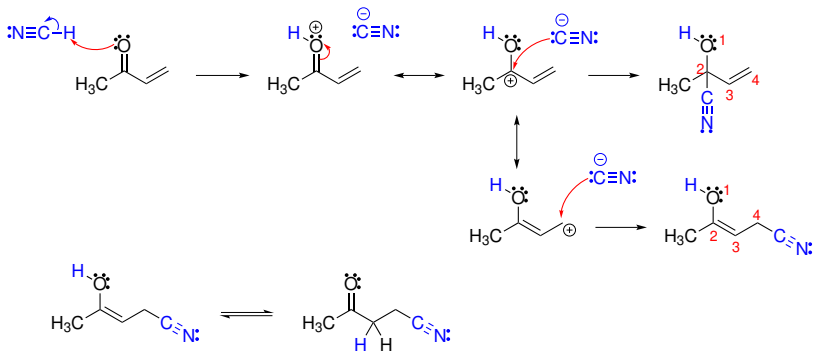

Michaelova reakce

Konjugovaná adice na α,β -nenасыčené karbonylové sloučeniny.

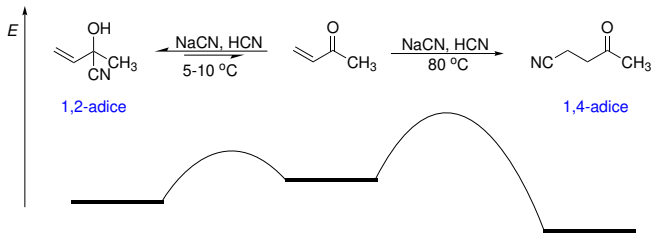

Vznik **1,2-** a **1,4-**aduktů:

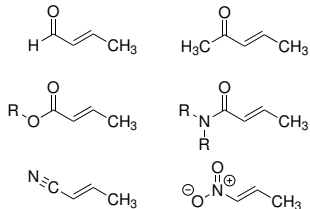
Michaelova reakce

Termodynamické a kinetické řízení konjugované adice.

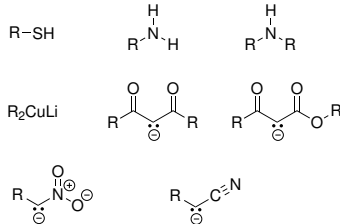

Typické **výchozí látky** Michaelovy reakce:

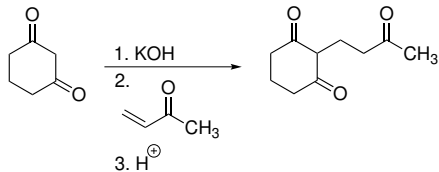
Akceptory

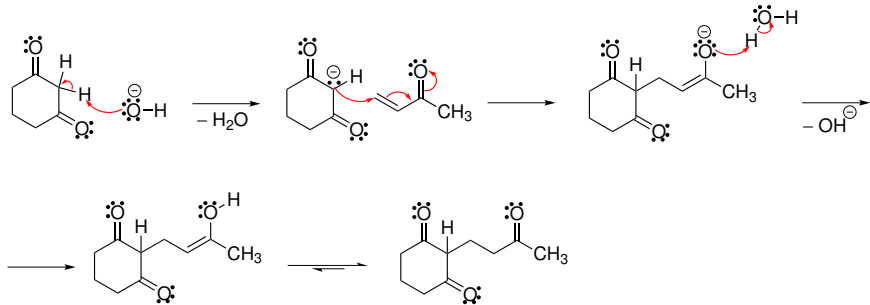
Donory

Michaelova reakce

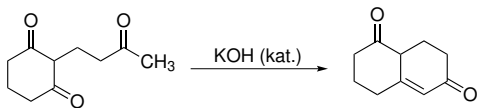

Mechanismus:

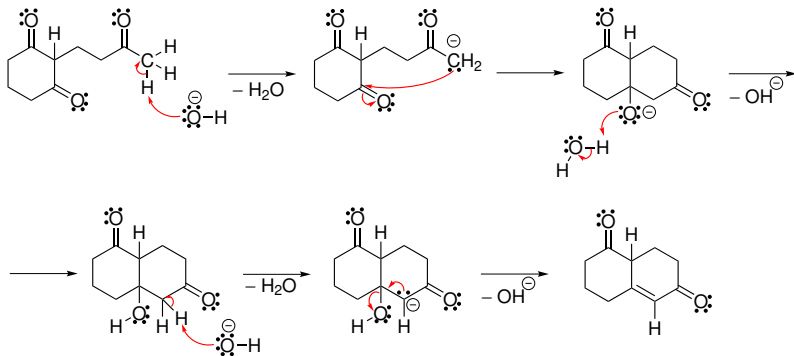

Michaelova reakce

Následná aldolová kondenzace:

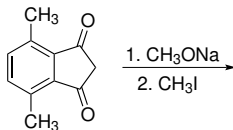

Mechanismus:

Příklad č. 7

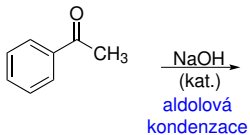
Doplňte produkt/y následující reakce:

Řešení:

Příklad č. 8

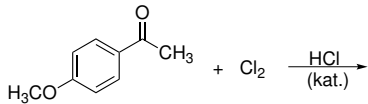
Doplňte produkt/y následující reakce:

Řešení:

Příklad č. 9

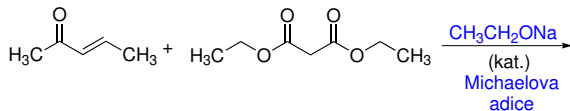
Doplňte produkt/y následující reakce:

Řešení:

Příklad č. 10

Doplňte produkt/y následující reakce:

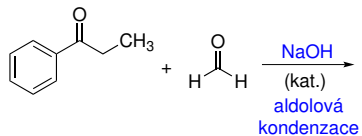

Řešení:

Příklad č. 11

Doplňte produkt/y následující reakce:

Řešení: